

TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR VE VERGİLENDİRİLMESİ

A. Bora ELÇİN

E. Maliye Başmüfettişi

Özet

1970’li yılların başında Bretton Woods Uluslararası Ödemeler ve Kur Sisteminin sona ermesi ve aynı dönemlerde yaşanan petrol krizleri gerek ulusal gerekse uluslararası piyasalarda faiz, döviz ve mal fiyatlarında büyük dalgalanmalar yaşanmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasını izleyen süreçte Doğu Blokunun da çökmesi, teknolojinin ve altyapı yatırımlarının gelişmesinin de etkisiyle yeniden yükselişe geçen küreselleşme akımı, ulusal piyasaları birbirine daha bağlı hale getirmiş, yaşanan olumsuzluklar karşısında uluslararası düzeyde piyasaların kırılğanlıkları artmıştır. Risklerin iyi kavranması, iyi tanımlanması ve riskten kaçınma arayışlarının yükselmesi türev finansal araçların gelişmesini ve çeşitlenmesini sağlamış, riskten korunma amacı ile türev finansal araçlar olarak adlandırılan forward, swap, opsiyon, vadeli işlemler (futures) sözleşmeleri kullanılmaya başlanılmıştır. Önemi, çeşitliliği ve büyüklüğü giderek artan türev finansal araçlarla ilgili olarak gerek kambiyo ve sermaye piyasası mevzuatımızda gerekse vergi mevzuatımızda türev finansal araçlarla ilgili çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Vergi mevzuatımızda türev finansal araçlarla ilgili temel düzenleme 5281 Sayılı Kanun ile gerçekleştirilmiş, yapılan düzenleme sonrasında türev finansal araçlardan elde edilecek gelirlerin vergilendirme usulleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türev Finansal Araçlar, Forward Sözleşmeleri, Swap İşlemleri, Opsiyon Sözleşmeleri, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası İşlemleri, Aracı Kuruluş Varantları, Türev Finansal Araçlarda Vergilendirme.

GİRİŞ

Türev finansal araçlarla ilgili bilinen ilk kullanım, Aristo’nun Politika adlı eserinin 11 inci kısmında geçmektedir. Aristo eserinde, Filozof Thales’in astronomik gözlemler sonucunda o yıl zeytin hasadının çok olacağını öngörmesi üzerine, günümüzdeki alım opsiyonlarına benzer bir şekilde, tüm zeytinyağı pres makinelerini önceden kiralamak ve hasat sonrasında da pres makinelerinin arzı tamamen elinde olduğu için fahiş fiyatlarla zeytin üreticilerine yeniden kiralamak suretiyle gelir elde edebileceğini aktarmaktadır.

Bretton Woods Uluslararası Ödemeler ve Kur Sisteminin 1970’li yılların başında sona ermesi, uluslararası piyasalardaki faiz oranlarında ve döviz kurlarında, aynı dönemlerde meydana gelen petrol krizleri de mal fiyatlarında sürekli dalgalanmalara neden olmuştur. Ortaya çıkan bu dalgalanmalardan ülkeler, piyasalar ve işletmeler olumsuz yönde etkilenmiş, pek çok ülkede yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik yaşanmaya başlanmış, piyasalarda geleceğe yönelik tahminler yapılamaz hale gelmiş, girişimciler planlı bir şekilde davranamaz noktaya gelmiştir. Böylece, uluslararası piyasalarda faiz,

fiyat ve kur riskleri ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Doğu Bloğunun çöküşü ve soğuk savaş döneminin sona ermesi ile birlikte yeniden yükselişe geçen küreselleşme akımı, teknolojik gelişmelerin de etkisiyle, dünya çapında piyasaları birbirine entegre etmiştir. Bu durum, finansal piyasaları daha rekabetçi ve riskler karşısında da daha kırılgan hale getirmiş, yaşanan olumsuz bir gelişmenin piyasaları, ülkeleri, bölgeleri ve hatta tüm finansal sistemi etkileyebilmesi mümkün hale gelmiştir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal kurumları arasındaki rekabet artışı finansal riskleri daha karmaşık hale getirmiş, piyasalardaki risk artışı ise riskten korunma sağlayan yeni finansal tekniklerin gelişmesinin yolunu açmıştır.

Gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta yaşanabilecek finansal krizler veya üstlenilecek finansal risklerle ilgili olarak korunma sağlayan ve değişkenliklerin sürekli ve anında izleme ihtiyacına binaen risk yönetim aracı olarak geliştirilen en önemli finansal enstrüman türev finansal araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda türev finansal araçlar ve bu araçlardan elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine yönelik hususlar ele alınacaktır. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde öncelikle kavramsal çerçeve oluşturmak adına türev finansal araç kavramı tanımlanacak, ikinci bölümde türev finansal araçların çeşitleri, tanımları ve özelliklerine değinilecek, üçüncü bölümde ise türev finansal araçlardan elde edilen gelirlerin yürürlükteki mevzuat çerçevesinde hangi usullere göre vergilendirileceği irdelenecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmamızın başlangıcında, kavramların tanımlanması ve doğru kullanılması adına öncelikle bazı temel hususlara değinmek ve konunun kavramsal temelini oluşturmak gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda, öncelikle birinci bölümde finansal araç ve türev finansal araç kavramlarının tanımları yapılacak, türev finansal araçların çeşitleri ve tanımları çalışmanın devamında ikinci bölümde ele alınacaktır.

1.1. Finansal Araç

Birbiri ile finansal ilişkide bulunan iki taraftan birinin finansal varlıklarında, diğerinin finansal borçlarında veya özkaynağında aynı tutarda artış meydana getiren ödeme araçlarına “finansal araç” denilmektedir. Finansal araçları ise asli finansal araçlar ve türev finansal araçlar olmak üzere iki bölüme ayırmak mümkündür (ŞAHİN, 2007).

1.2. Türev Finansal Araç

Değeri başka bir finansal varlığın veya malın değerine doğrudan bağlı olan finansal sözleşmeler “türev finansal araç” olarak adlandırılmaktadır. Türev finansal araçlar; asıl finansal araçlarla bazı ekonomik göstergelerden türeyen, değerleri bunlara ait faiz oranı, hisse senedi fiyatı, mal fiyatı, döviz kuru, fiyat endeksi, kredi endeksi veya benzer değişkenlere bağlı olarak artan veya azalan, piyasadaki benzerlerine göre ya hiç başlangıç yatırımı olmayan ya da çok az başlangıç yatırımı olan ve itfası gelecekteki bir tarihte yapılacak olan finansal araçlardır.

Türev finansal araçların tipik örnekleri, forward, futures, option ve swap sözleşmeleridir. Bir türev finansal araç genellikle, tutar, ağırlık, hisse sayısı, hacim veya sözleşmede belirlenmiş başka bir değer birimi ile ifade edilmektedir. Bununla birlikte türev finansal araç edinen kişi, sözleşme başlangıcında belirlenen bu tutarı yerine vade dolduğunda anlaşmaya göre gerçekleşen tutarı ödemektedir. Örneğin, değişken faiz üzerinden anlaşılmışsa; vade sonunda piyasa koşullarında gerçekleşen faiz esas alınır (ÖRTEN, BAYIRLI, & ALTAY, Kasım-2006).

Türev finansal araçlar genelde kredi alma, yabancı para ile borçlanma, satın alınacak mal fiyatındaki artma gibi asıl finansal araçlarla ilgili fiyat, döviz kuru, faiz oranı riskinden korunmak veya spekülatif gelir elde etmek amacıyla kullanılmasına rağmen, borçlanma maliyetlerinin azaltılması, borçlanma kapasitesinin artırılması, nakit akışlarının işletme lehine değiştirilmesi amacıyla da kullanılabilirler. Dolayısıyla türev araçlar, finansal risklerin daha iyi anlaşılmasını, ölçülmesini ve yönetilmesini, özellikle de döviz kuru, faiz oranı ve fiyat değişmelerinden kaynaklanan risklere karşı katlanılabilir maliyetlerle korunabilmeyi amaçlayan, bir yandan düşük maliyetli finansman ihtiyaçlarının karşılanması diğer yandan da yüksek getiri elde edilmesi ihtiyacının karşılanması amacıyla türetilmiş ürünlerdir (ŞAHİN, 2007).

2. Türev Finansal Araç Çeşitleri

2.1. Forward Sözleşmeleri

Forward işlemleri, belirli miktar malın veya finansal aracın(hisse senedi, tahvil, döviz vb.) önceden belirlenmiş bir fiyattan ve önceden belirlenmiş gelecekteki bir tarihte satın alınması veya satılması yükümlülüklerini içeren sözleşmeye dayalı işlemlerdir. Bu işlemlerde taraflardan birisi nihai alıcı olup sözleşmede belirlenen fiyattan mal ya da menkul kıymeti satın alıp ödemeyi yapmaktadır. Diğer taraf ise nihai satıcı olup belirlenen fiyattan mal ya da menkul kıymeti satandır.

Forward sözleşmeleri belirli bir şekil zorunluluğu altında olmayıp tarafların iradeleri ve ihtiyaçları çerçevesinde sözleşme serbestisi esasına göre istenilen şekilde düzenlenebilmektedir. Forward işlemlerinde sözleşmeye konu varlık genellikle vade sonunda teslim edilmekte ve bu tarihe kadar taraflar arasında herhangi bir transfer söz konusu olmamaktadır. Forward işlemleri teslim amaçlı ve tek taraflı cayılamaz işlemlerdir, taraflar vade sonunda sözleşmeye konu teslimlerini ve yükümlülüklerini karşılıklı olarak yerine getirmek zorundadır.

2.2. Swap İşlemleri

Swap işlemleri, döviz kurları ve faiz oranlarındaki dalgalanmalardan kaynaklanan riskleri minimize etmek amacıyla geliştirilmiş bir türev finansal araçtır. Swap sözleşmesi en genel ifadeyle iki tarafın üçüncü kişilere olan geri ödeme yükümlülüklerini önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde karşılıklı olarak değiş-tokuş etmelerini öngören sözleşme olarak tanımlanabilmektedir. Swap işlemlerinde temel amaç belirli bir finansal işlemin maliyetini ve riskini azaltmak için işleme giren iki tarafa da fayda sağlamaya dönük olarak iki tarafın da farklı finansal yeteneklerinden karşılıklı olarak avantaj elde etmesidir. Özetle swap işlemlerinden döviz kuru ve faiz oranı risklerinden korunabilmek, düşük maliyetli finansman sağlamak, kısa dönem

aktif-pasif yönetimi stratejilerini uygulamak, hizmet geliri elde etmek ve spekülasyon yapmak gibi amaçlarla yararlanılmaktadır.

Swap işlemlerinin uluslararası piyasada çok çeşitli türleri vardır. Bunlar yapı itibariyle para swapları ile faiz swapları olarak gruplanabilir. Diğer swap türleri de bu iki ana grup swap işleminin değişik varyasyonlarından veya birleşimlerinden oluşmaktadır.

2.2.1. Para Swap İşlemleri

Para swap işlemlerinde iki taraf arasındaki belirli süreli döviz değiş tokuşunu ifade etmektedir. Burada taraflar genelde cari spot kurdan belirli miktar döviz diğer bir döviz ile takas ederler. Bu işlemde bir yandan anaparalar değiştirilirken diğer yandan anlaşma süresince anlaşmada belirtilen sabit ya da değişken faizli ödemeler değişime konu olmaktadır. Vade geldiğinde önceden anlaşılan kurdan dövizler tekrar takas edilir. Bu suretle vade bitiminde taraflar swap işleminin başlangıcındaki döviz varlıklarına tekrar kavuşmuş olur. Bu tür swap işlemlerinde satın alınan döviz ile satılan döviz tutarları aynı olduğundan toplam pozisyon itibariyle değil para cinsleri itibariyle net pozisyonda bir değişiklik olmaktadır. Para swaplarında amaç kur riskini azaltmak ve işleme taraf olan kişi ya da kuruluşların para ve döviz piyasasındaki farklı borçlanma yeteneklerinden yararlanarak erişim olanağı zor olan döviz cinsinden cazip oranlarda borçlanma imkanına kavuşmaktır.

2.2.2. Faiz Swap İşlemleri

Faiz swap işlemleri farklı fon piyasalarından elde edilen benzer vadeli, aynı tutarlı ve aynı para birimli ancak değişik faiz oranlarına sahip kredilerin faizlerinin değiştirilmesini ifade etmektedir. Swap işlemlerinin tarafları, kredileri temin ettikleri piyasalara karşı borçlandıkları anaparaları değil ödemeyi taahhüt ettikleri faizleri değişim konusu yapmaktadırlar. Başka bir ifadeyle taraflar kredi temin ettikleri piyasalara karşı birbirleri yerine faiz ödemektedirler. Buna bağlı olarak risk miktarı sadece faiz ödemelerine bağlıdır. Bu nedenle faiz swap işlemleri para swap işlemlerine göre daha çok kabul görmektedir. Özetle faiz swap işlemleri farklı kredi değerliliğine sahip kuruluşlarca ucuz finansman temin etmek için kullanılan bir türev finansal araçtır.

2.3. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmesi, taraflardan birinin diğerine, belirli bir finansal değeri gelecekteki belirli bir tarihte veya belirli bir dönem içinde alıp almamak, satıp satmamak konusunda bir hak tanıdığı ve bunun karşılığında opsiyon primi olarak adlandırılan bir semene hak kazandığı sözleşmedir. Bu sözleşme ile opsiyon, hak sahibine belirli bir süre sonunda, önceden tespit edilen şartlar altında, tek taraflı bir irade beyanı ile bir emtianın ya da finansal değer mülkiyetinin devrini isteme yetkisi veren, yenilik doğurucu bir hak niteliği kazanmaktadır.

Alım opsiyonu, hak sahibine, bir sözleşme ile belirli bir süre sonunda, önceden belirlenen şartlar altında, tek taraflı bir irade beyanı ile bir emtianın ya da finansal değer mülkiyetinin devrini isteme yetkisi veren, yenilik doğurucu bir hak olarak tanımlanabilir. Satım opsiyonu ise, hak sahibine, önceden tespit edilen şartlarla, vade sonunda, tek taraflı bir irade beyanı ile bir emtiayı ya da finansal değeri karşı tarafa satma yetkisi vermektedir.

2.4. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası İşlemleri

Vadeli işlem sözleşmesi (futures), ileri bir tarihte, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergesi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni veya dövizli alma veya satma yükümlülüğü getiren sözleşmedir. Vadeli işlem sözleşmesinde alım satım konu mal veya finansal aracın niteliği, miktarı, süresi ve teslim yeri standart olarak tanımlanmıştır. Köken olarak vadeli işlem sözleşmeleri, mal fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalara karşı üreticileri ve tacirleri korumak amacıyla geliştirilmiş bir türev ürünüdür.

Vadeli işlem sözleşmeleri, vadeli işlem borsalarında işlem görür ve borsa takas kurumunun garantisi altındadır. Vadeli işlem ve opsiyon borsalarının temel işlevi, fiyat keşfi ve etkin risk yönetimi yapılabilmesine imkan vermesidir. Vadeli işlem sözleşmelerinde tek değişken, alım satım sırasında oluşan fiyattır. Bu borsalarda işlem gören sözleşmeler vasıtası ile yatırımcılar aleyhte fiyat değişimi risklerine karşı vadeli işlem veya opsiyon sözleşmeleri alım satım yaparak korunma sağlarken, yatırım amaçlı piyasa katılımcıları ise küçük miktarda teminat ile büyük pozisyonlar alabilmektedir. Türkiye’de vadeli işlemler, 2001/3025 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı¹ ile kurulan ve ülkemizdeki ilk özel borsa kuruluşu olan Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.’de yerine getirilmektedir.

2.5. Aracı Kuruluş Varantları

Aracı kuruluş varantları, elinde bulunduran kişiye dayanak varlığı ya da göstergesi önceden belirlenen bir fiyattan belirli bir tarihe kadar alma veya satma hakkı veren ve menkul kıymet niteliğinde bir sermaye piyasası aracı olarak tanımlanmaktadır². Varant satın alan yatırımcı ödediği bedel karşılığında bir dayanak varlığı değil, o dayanak varlığı alma ya da satma hakkını satın alır.

Varantlar, dayanak aldıkları varlık ve göstergeler bakımından (hisse senedi, endeks, döviz, emtia, vb.), uzlaşma türü bakımından (nakit veya fiziki), kullanım şekli bakımından (Amerikan tipi, Avrupa tipi, Bermuda tipi, vb.), anapara koruması bakımından (anapara korumalı veya anapara korumasız), faiz ödemesi bakımından (faiz ödemeli veya faiz ödemesiz) çok farklı kombinasyonlarda ihraç edilebilmektedir. Genellikle belirli düzeyde risk algısı olan ve varantın özünde yer alan kaldıraç etkisinden faydalanma amacını güden yatırımcılara hitap etmektedir. (KURT & KÜÇÜKKAYALAR, 2010)

3. Türev Finansal Araçlardan Elde Edilen Gelirlerin Vergilendirilmesi

Türev finansal araçlardan elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi, söz konusu araçların piyasada işlem gören büyüklükleri, araçların kullanımındaki esnek ve karmaşık yapı ile araçların temel kullanım amaçları olan riskten korunma, spekülasyon ve arbitraj yanında vergiden kaçınma ve verginin peçelenmesi amaçlı kullanımları nedeniyle önem taşımaktadır.

¹ 10/09/2001 Tarih ve 24558 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

² Aracı Kuruluş Varantlarının Kurul Kaydına Alınmasına ve Alım Satım İşlemlerine İlişkin Esaslar Tebliği (Seri III, No:37 Sayılı Tebliğ), 21.07.2009 Tarih ve 27295 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Vergi mevzuatımızda türev finansal araçlardan elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi, 5281 Sayılı Kanun³ sonrasında, Gelir Vergisi Kanununun değer artış kazançlarının düzenlendiği mükerrer 80 inci maddesinde⁴ ve Kanuna eklenen Geçici 67 nci maddede⁵ hüküm altına alınmıştır.

Kanunun mükerrer 80 inci maddesinde⁶, ivazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar değer artış kazancı olarak belirlenmiştir.

Kanunun Geçici 67 nci maddesinde⁷ ise “*diğer sermaye piyasası aracı*”; “*Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur.*” şeklinde tanımlanmıştır. Geçici 67 nci maddenin 1 numaralı fıkrası uyarınca, bankalar veya aracı kurumların, vadeli işlem veya opsiyon sözleşmesine konu olan bir işlem yapmaları halinde; vadeli işlem veya opsiyon sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinden sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla tevkifat yapması gerekmektedir. Diğer taraftan, üç aylık dönem içerisinde aynı türden menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı ile ilgili olarak birden fazla alım-satım işlemi yapılması halinde tevkifatın gerçekleştirilmesinde bu işlemlerin tek bir işlem olarak dikkate alınacağı hükme bağlanmıştır. Bu hüküm uyarınca alım-satım konu menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının aynı türden olması kaydıyla, üç aylık dönem içerisinde yapılan işlemlerin konsolide edilmesiyle (varsa) beyan edilip ödenmesi gereken vergi hesaplanacaktır.

Sonuç olarak, 5281 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, türev finansal araçların diğer sermaye piyasası aracı olarak değerlendirileceği belirtilerek söz konusu araçlardan elde edilen gelirlerin değer artış kazancı olarak değerlendirileceği hükme bağlanmış ve vergi mevzuatında türev finansal araçlar yoluyla elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi usulü belirlenmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde bazı türev finansal araçlardan elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi, Gelir Vergisi Kanununun Geçici 67 nci maddesi ve 282 Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliğinde⁸ yer verilen açıklamalar çerçevesinde ele alınacaktır.

³ 5281 Sayılı Kanun, 31.12.2004 Tarih ve 25687 (3.Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁴ 5281 Sayılı Kanunun 27 nci maddesi ile Gelir Vergisi Kanununun mükerrer 80 inci maddesinin 1 numaralı fıkrasında 01.01.2006 tarihinden itibaren yürürlükte olmak üzere değişiklik yapılmıştır.

⁵ 5281 Sayılı Kanunun 30 uncu maddesi ile Gelir Vergisi Kanununa eklenen Geçici 67 nci maddenin yürürlük dönemi 01.01.2006-31.12.2015 tarihleri arasındadır.

⁶ Gelir Vergisi Kanunu mükerrer 80 inci maddenin 1 numaralı fıkrası

⁷ Gelir Vergisi Kanunu Geçici 67 nci maddenin 13 numaralı fıkrasının 2 nci bendi

⁸ 282 Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği, 19.01.2012 Tarih ve 28178 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

3.1. Forward Sözleşmeleri

Forward işlemlerinde sözleşmeye konu varlığın fiyat, miktar ve teslim tarihi sözleşme tarihinde belirlendiğinden, işlemin karla sonuçlanması durumunda tevkifat matrahı, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark olarak tespit edilecektir. Bu çerçevede, forward sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinden sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla bankalar ve aracı kurumlar tarafından tevkifat yapılması gerekmektedir.

3.2. Swap İşlemleri

3.2.1. Para Swapı İşlemleri

Tarafların önceden anlaştıkları oran ve koşullarda belirli miktardaki para birimlerini değiştirmek suretiyle gerçekleştirdikleri para swapı işleminde tevkifat matrahı, farklı para birimlerinin karşılıklı olarak değiştirilmesi sonucunda ortaya çıkan gelir olarak belirlenecektir. Buna göre tevkifat matrahı, ilk değişim tarihindeki kura göre hesaplanan değer ile sözleşmede vadedeki değişim için belirlenen kura göre oluşan değer arasındaki fark kadar olacaktır.

3.2.2. Faiz Swapı İşlemleri

Faiz swapı işlemlerinde tevkifat matrahı, faiz ödemelerinin değişimi nedeniyle ödeme dönemleri itibarıyla hesaplanan net kazanç tutarlar olacaktır. Bu çerçevede, faiz ödemelerinin bir takvim yılı içerisinde karşılıklı olarak aynı tarihlerde gerçekleşmesi durumunda her bir ödeme tarihi itibarıyla hesaplanan net kazanç tutarı tevkifat matrahını oluşturacaktır. Ödeme tarihlerinin bir kısmının çakışması durumunda ise, bir takvim yılı aşılmamak suretiyle ödemelerin çakıştığı tarihler itibarıyla, müşteri tarafından ödenen faiz tutarları ile müşteriye o tarihe kadar yapılan faiz ödemelerinin tamamının karşılaştırılması suretiyle net kazanç tutarının belirlenmesi gerekmektedir. Ödeme dönemleri itibarıyla ortaya çıkan zararlar ise, takvim yılı aşılmamak kaydıyla, izleyen dönemlerde aynı tür işlemlerden doğan gelirlerden mahsup edilebilecektir. Takvim yılı sonuna kadar mahsup edilemeyen zararlar ise ihtiyari beyanname yoluyla mahsup edilebilecektir.

3.3. Opsiyon Sözleşmeleri

Belirli bir miktardaki varlığı belirli bir fiyattan gelecekte belirli bir tarihte satın alma veya satma hakkı sağlayan opsiyon sözleşmelerinde, satın alma veya satma hakkının kullanılması suretiyle gelir elde edilmesi halinde tevkifat matrahı, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki farktan, ödenen opsiyon priminin düşülmesi suretiyle hesaplanacaktır. Opsiyon Primi, prim ödemesinin yapıldığı tarihte geçerli olan kur üzerinden Türk Lirasına çevrilmek suretiyle hesaplanacaktır.

3.4. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası İşlemleri

Türkiye'de kurulu vadeli işlem ve opsiyon borsaları ile bu borsalar dışında 1/10/2010 tarihinden itibaren hisse senetlerine ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak yapılanlar

dışında kalan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilecek gelirlerin Geçici 67 nci madde uygulaması karşısındaki durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yatırımcı Tipi	Piyasa Türü	
	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası	Tezgahüstü
Tam Mükellef Gerçek Kişi	% 10 tevkifat	% 10 tevkifat
Tam Mükellef Sermaye Şirketi (Sermaye Piyasası Kurulunun düzenleme ve denetimine tabi fonlar dahil)	% 0 tevkifat	Tevkifata tabi değil
Diğer Tam Mükellef Kurum	% 10 tevkifat	Tevkifata tabi değil
Dar Mükellef Gerçek Kişi	% 10 tevkifat	% 10 tevkifat
Dar Mükellef Sermaye Şirketi ile münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen dar mükellefler (işyeri/daimi temsilcisi olmayan ve banka ve benzeri finans kurumu da olmayan)	% 0 tevkifat	% 0 tevkifat
Dar Mükellef Sermaye Şirketi ve münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenenler <u>dışında kalan</u> dar mükellefler (işyeri/daimi temsilcisi olmayan ve banka ve benzeri finans kurumu da olmayan)	% 10 tevkifat	% 10 tevkifat
Türkiye’de İşyeri veya Daimi Temsilcisi Olan Dar Mükellef Kurumlar	% 0 tevkifat	Tevkifata tabi değil
Dar Mükellef Kurum (banka ve benzeri finans kurumu olanlar)	% 0 tevkifat	Tevkifata tabi değil

Kaynak: 282 Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği

Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsasında gerçekleştirilen vadeli işlemlerde sözleşme, ters pozisyon alınarak vadeden önce kapatılabilmekte veya vade tarihinde tasfiye edilebilmektedir. Sözleşmeden doğan kar/zarar tutarı, sözleşmenin sona erdiği bu tarihler itibarıyla kesinleşeceğinden, sözleşmenin ters pozisyon alınarak kapatılması veya vade tarihi beklenerek tasfiye edilmesinden önce Geçici 67 nci madde kapsamında tevkifat yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Buna göre, bu işlemlere ilişkin tevkifat karın kesinleştiği aşamada gerçekleştirilecek olup, tevkifat matrahı sözleşmelerin ters pozisyon alınarak vadeden önce kapatılması durumunda ilk sözleşme fiyatı ile ikinci sözleşme fiyatı arasındaki fark, vadede kapatılması durumunda ise kapanış fiyatı (vade tarihi uzlaşma fiyatı) ile sözleşme fiyatı arasındaki fark olacaktır.

Diğer taraftan, organize borsalarda işlem yapan müşterilerin teminat hesaplarında bulunan TL cinsinden nakdi teminatların TAKASBANK tarafından nemalandırılması sonucu elde edilen gelir mevduat faizi olarak Geçici 67 nci madde kapsamında % 15

oranında tevkifata tabi tutulacak, bankalara ve Sermaye Piyasası Kuruluna göre kurulan aracı kurumlara ait nakdi teminatların nemalandırılması sonucu elde edilen gelirler üzerinden ise Geçici 67 nci maddenin 4 numaralı fıkrası hükmü gereğince tevkifat yapılmayacaktır.

3.5. Aracı Kurum Varantları

İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetlerine ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak ihraç edilen aracı kuruluş varantlarından elde edilen gelirler, hisse senetlerine ilişkin olarak elde edilen kazançlar kapsamına alınmış olup⁹, 1/10/2010 tarihinden itibaren tam ve dar mükellef gerçek kişi ve kurumlar tarafından İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören bu kapsamdaki aracı kuruluş varantlarından elde edilen gelirler üzerinden % 0 oranında tevkifat yapılmaktadır. Bu kapsamda olmayan aracı kuruluş varantlarının gelirleri ise geçici 67 nci maddeye göre genel hükümler çerçevesinde tevkifata tabi tutulacaktır.

SONUÇ

Bretton Woods Sisteminin sona ermesi ve petrol krizleri nedeniyle döviz kurları, faiz oranları ve mal piyasasındaki fiyat dalgalanmaları dünya genelinde finansal risklerin armasına neden olmuştur. 1980'li yılların ardından ise Sovyetler Birliğinin dağılması, Doğu Bloğunun çöküşü ve teknolojinin gelişmesiyle küreselleşme yönündeki yükseliş piyasaların birbirini daha kolay ve hızlı bir şekilde tetikleme eğilimi ile risklerin uluslararası boyutta yaşanmasına neden olmuştur.

Yaşanan gelişmeler, piyasalarda risklerin anlaşılması gereğini doğurmuş, azaltılmasına yönelik arayışları beraberinde getirmiş, bu amaçla risk ölçme ve riskten kaçınma yöntemlerine olan ihtiyacı arttırmıştır. Türev finansal araçların geliştirilmesi ve kullanımı riskten kaçınmak amacıyla kullanılan yöntemlerden birisi olarak belirmiştir.

Türev finansal araçların gelişimi, gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta ulaştığı büyüklük ve araçların kapsam ve yapıları dünya para ve sermaye piyasalarının büyümesine ve likidite artışına önemli katkıda bulunmuş, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yetersiz sermaye birikiminin yurtdışından gelen sermaye ile desteklenmesini kolaylaştırmıştır.

Önemi, çeşitliliği ve büyüklüğü giderek artan türev finansal araçlarla ilgili olarak gerek kambiyo ve sermaye piyasası mevzuatı gerekse de vergi mevzuatımızda değişik düzenlemeler bulunmaktadır. Vergi mevzuatımızda türev finansal araçlarla ilgili temel düzenleme 5281 Sayılı Kanun ile gerçekleştirilmiş, yapılan düzenleme sonrasında türev finansal araçlardan elde edilecek gelirlerin vergilendirme usulleri belirlenmiştir. Anılan kanunda, türev finansal araçlar “diğer sermaye piyasası aracı” olarak tanımlanmış ve temel olarak elde edilen gelirlerin tevkifat yöntemi ile vergilendirilmesi benimsenmiştir. Benimsenen yöntem itibarıyla basit, eşit ve kaynakta kesmek suretiyle yapılacak olan vergileme ticari faaliyet kapsamında olmayan gelirler için nihai vergileme olarak belirlenmiştir.

⁹ 27/9/2010 tarihli ve 2010/926 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

Kaynakça

- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası*. (2010). Şubat 8, 2012 tarihinde Aracı Kurum Varantları: <http://www.imkb.gov.tr/video/varant/sunumlar/varant.pdf> adresinden alındı
- Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.* (2012). Şubat 8, 2012 tarihinde Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası İşlemleri Hukuki Statüsü: <http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/detailsPage.aspx?tabid=604> adresinden alındı
- AKÇAOĞLU, E. (2002). *Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- KURT, A., & KÜÇÜKKAYALAR, F. (2010). *Aracı Kuruluş Varantları ve İlgili Düzenlemeler*. Şubat 12, 2012 tarihinde T.C. Sermaye Piyasası Kurulu: <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=743&fn=743.pdf&submenuheader=null> adresinden alındı
- NURCAN, B. (2005). *Türev Piyasası İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ÖĞRENDİK, G. (2007, Mart). Kurumların Tasfiyesi Sonuçlanan veya İflası Kapanan(Hukuken Ortadan Kalkan) İştiraklerindeki Ortaklık Payları ve Alacaklarının Ticari Kazançların Tespitinde İndirim Olarak Yeri. *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*.
- ÖRTEN, R., BAYIRLI, R., & ALTAY, A. (Kasım-2006). Riski Devretme Muhasebesi Kapsamında Türev Finansal Araçların IAS39'a Göre Değerlemesi ve Kaydedilmesi. *Vergi Sorunları Dergisi*.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2007). *Vadeli İşlemler ve Opsiyon Sözleşmeleri*. Ankara.
- ŞAHİN, C. (2007, Ekim). 5527 ve 5615 Sayılı Kanunlar Sonrasında Türev Finansal Araçların Vergilendirilmesi. *Vergi Dünyası*.
- UYANIK, N. K. (1998, Haziran). Türev Araçlar ve Forward ve Swap İşlemlerinin Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu. *Yaklaşım*.
- YAŞAR, S. (2008). *1980 Sonrasında Türkiye'de Sermaye Piyasalarına Yönelik Olarak Yapılan Vergi Düzenlemeleri*. Şubat 12, 2012 tarihinde T.C. Sermaye Piyasası Kurulu: <http://www.spk.gov.tr/yayingoster.aspx?yid=967&ct=f&action=displayfile> adresinden alındı